

М. М. Сірант

доцент кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
канд. юрид. наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ФЕНОМЕНІВ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

© Сірант М. М., 2014

Розглянуто аспекти зміни таких феноменів, як держава і влада в умовах глобалізації. Особливу увагу присвячено значенню інформаційної складової у змінних трансформаціях. Визначаються тенденції розвитку держави і права в умовах інформаційного суспільства. Вказується на складові трансформації правового простору, особливу увагу присвячено віртуалізації права як новітнього феномену сучасної реальності.

Ключові слова: інформаційне суспільство, науково-технічний прогрес, держава, право, віртуальність права, трансформація.

М. М. Сірант

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЯВЛЕНИЙ ФЕНОМЕНОВ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Рассмотрены аспекты изменения таких феноменов, как государство и власть в условиях глобализации. Особое внимание посвящено значению информационной составляющей в переменных трансформациях. Определяются тенденции развития государства и права в условиях информационного общества. Указывается на составляющие трансформации правового пространства, особое внимание уделено виртуализации права как нового феномена современной реальности.

Ключевые слова: информационное общество, научно-технический прогресс, государство, право, виртуальность права, трансформация.

М. М. Sirant

LEGAL ANALYSIS OF INNOVATIVE DISPLAYS PHENOMENA OF LAW IN THE INFORMATION SOCIETY

The article discusses the changes of aspects in phenomena of state and power in globalization. Particular attention is paid to the value of the information component of variable transformations. Trends in the development of law in the information society are identified. The components of the transformation of legal space are specified, particular attention is paid to virtualization of law as a modern phenomenon of contemporary reality.

Key words: information society, technological progress, government, law, virtual law, transformation.

Постановка проблеми. Глобалізація багатьох сфер сучасного світу змінює парадигму всіх відносин. Це вимагає зміни стратегій економічного, політичного та правового розвитку, породжує суцільну взаємозалежність світу, яка становить основу його функціонування. Глобалізаційні зміни в широкому їх розумінні призводять до різкого ускладнення зовнішніх та внутрішніх відносин,

соціальної та правової трансформації. Виникають модерністські зв'язки, інтегральні правові залежності, змінюють міжнародні, міждержавні, соціальні та індивідуальні зв'язки між суб'єктами права. У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасності є розуміння сутності правової глобалізації. Глобалізація породжена багатьма чинниками, серед яких один з найвагоміших науково-технічний прогрес, що є основою інформаційного суспільства.

Стан дослідження. Сьогодні значно збільшився інтерес науковців щодо процесу, ознак, вимірів та проблем глобалізації загалом. Деякі аспекти розглядали такі науковці, як Л. Васечко, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, В. Сальникова, О. Скаун, С. Щетиніна та ін. Однак розгляд проблеми трансформації державно-владних явищ є широким полем для наукового аналізу і певні особливості вказаних субстратів, ще не були предметом теоретико-правового дослідження.

Під час аналізу інформаційного суспільства велику увагу приділяють технологічній складовій. У роботах відомих футурологів основна увага зосереджена на інформаційно-технологічних передумовах нового етапу суспільного устрою. Набагато менше уваги під час оцінювання рівня розвитку інформаційного суспільства поки приділяється соціальним, правовим, державно-владним змінам, а також процесам. **Ціллю статті** є аналіз інноваційних проявів держави і права в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Виклад основних положень. З появою новітніх інформаційних технологій відбулися радикальні зміни, зміст яких полягає в тому, що все вагомніше значення мають процеси інновації. Вони характеризують не тільки технічну сферу, але пов'язуються зі всіма сферами життєдіяльності людини. Виникає новий самостійний вид громадського ресурсу – інформаційний ресурс, що дозволяє економити більшість інших ресурсів. Більше того, життєздатність і прогрес суспільства значною мірою виявилися в залежності від розвитку і вдосконалення інформаційної інфраструктури, формування, розміщення та використання інформаційних ресурсів. Сьогодні можна вказувати на розвиток нового суспільного порядку – інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому більшість працівників зайняті виробництвом, зберіганням, переробкою і реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знань. До ознак такого суспільства можна зарахувати: усвідомлення суспільством пріоритетності інформації над іншим продуктом діяльності людини; першоосновою всіх напрямків діяльності людини є інформація; інформація ж є продуктом діяльності сучасної людини; інформація в чистому вигляді є предметом купівлі-продажу; рівні можливості у доступі до інформації всіх верств населення; безпека інформаційного суспільства; захист інтелектуальної власності; взаємодія всіх структур держави та держав між собою на основі інформаційних технологій та управління інформаційним суспільством з боку держави, громадських організацій.

Чинне законодавство вказує, що основними стратегічними цілями розвитку інформаційного суспільства в Україні є: прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед створенням системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості; розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою; державна підтримка нових “електронних” секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо); створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля; збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування; державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації; використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами; досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив; захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо

доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику “інформаційної нерівності”; вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин; покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ [1].

Досягнення зазначених цілей можливе з розвитком інформаційних технологій, як ціннісну категорію при удосконаленні сфери людського співжиття. Проте технічний прогрес сучасності спричинює деаксіологічні фактори, які впливають на кожного члена суспільства, на всі сфери людського існування, зокрема на правовий простір. Суть проблеми полягає в тому, що нові інформаційні та телекомунікаційні технології стають все значущішим чинником сучасного народного господарства та культури. Більше того, інформація всезростаючою мірою стає потужним владним ресурсом, концентрація якого в одному джерелі може сприяти виникненню нового варіанта тоталітарної держави.

Насправді, нормальна життєдіяльність суспільства, виробництво та управління, оборона і зв'язок, транспорт та енергетика, фінанси, наука і освіта опиняються в залежності від інформаційного середовища, інтенсивності інформаційного обміну, повноти, своєчасності, достовірності інформації. Це цілком природно, якщо врахувати, що знання та новітні наукоємні та інформаційно-технологічні галузі стають стрижнем сучасної політики, визначальним фактором економічного розвитку встановлюють вектори розвитку правової політики, компонентом інфраструктури безпеки і геополітичного статусу країни або народу в межах світового співтовариства.

Глобалізація усіх сфер суспільного життя, щоправда, у гіперболізованому розумінні, руйнує національно-державні кордони, роблячи їх прозорими не тільки для руху економіки, капіталів, технологій, але й тероризму, наркобізнесу, міжнародної організованої злочинності. Інформаційне суспільство детермінує насамперед поширення у всесвітньому масштабі нових ідей, ідеологій, інформаційних потоків, що істотно впливають на процеси радикальної зміни буттєвих основ класичного способу життя народів. У цьому контексті можна зазначити, що якщо ХХ ст. було століттям ідеології і націоналізму, боротьби за розуми людей і цілих народів, займали не менш важливе місце, ніж збройна боротьба на полях битв, то в ХХІ ст., яке буде характеризуватися подальшим зближенням і ще більшою взаємозалежністю народів, боротьба за розуми людей за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій набуде якісно нових параметрів і змісту [2, с. 293].

Інформаційний прогрес призводить не тільки до деформування такої основної ознаки держави, як територія, але проявляється щодо інших ознак. Особливо активно впливає на державну владу окремої країни. У сучасних умовах знамените гасло Ф. Бекона “знання – сила” перетворився на максимум “знання – влада”. “В індустріальній економіці, – писав англійський економіст Т. Стоунайр, – господарська діяльність мала своєю метою переважно виробництво товарів, а обмежувальним фактором – найчастіше був капітал. В інформаційній економіці господарська діяльність – це головним чином виробництво та застосування інформації з метою зробити всі інші форми виробництва більш ефективними і тим самим створити більше матеріальних багатств. Тут лімітуючий фактор – наявність або відсутність знань”. Тому, стверджував Стоунайр, у постіндустріальному, або інформаційному, суспільстві економічна і політична влада переходять до виробників інформації [3, р.34]. Проте небезпека полягає в тому, що деформування державної влади переходить в невизначений напрям, тобто сьогодні часто невідомо хто реально здійснює вплив і тому не можна говорити про відповідальність суб'єктів влади перед народом, встановлення меж такого впливу відповідно до закону.

Інформаційне суспільство трансформує також право. Як вказує О. Дякович, в умовах загальної кризи правопорядку методологічне замовлення полягає не в створенні нових оціночних (абстрактних) визначень права, а у відмові від універсальної моделі юридизму; не в акценті на розрізненні формального і фактичного в праві, а в іншому розумінні сутності юридичної форми, що припускає аналіз змістовно - індивідуальних елементів права, їх юридичного сенсу; не в ізоляції права від “неправа”, інших соціальних інститутів за схемою класичного детермінізму, а в пошуку

“права” там, де класична юриспруденція ХХ ст., що минув під знаком позитивізму, не знаходила свого предмета. ХХІ століття і пов’язаний з ним науково-технічний прогрес, глобальні виклики людині ставлять питання про зміну епох юридичного мислення [4, с.12].

Сутність права полягає в регулюванні суспільних відносин, в досягненні на нормативній основі такої стабільної організованості суспільства, за якої реалізуються демократія, економічна свобода, свобода особистості. Вище призначення права – забезпечувати, гарантувати в нормативному порядку свободи людини і громадянина, утверджувати справедливість, створювати оптимальні умови для домінуючої дії в суспільстві економічних, соціальних і духовних чинників, унеможливаючи свавілля в суспільному житті. При цьому не можна забувати, що інструментом реалізації права і правових норм є закони, які застосовують органи державної влади, тому трансформація державної влади автоматично спричинює трансформацію доктринальних засад права. Це виступає вагомою, не єдиною зміною правового простору в умовах інформаційного суспільства.

Друга ознака змін проявляється в інноваційних сферах правового регулювання. Всі процеси та події, що відбуваються в країні, поведінка людей, взаємовідносини між ними регулюються державними правовими нормами і законами. У цьому аспекті держава, особливо демократична, правова виконує функцію своєрідного арбітра під час вирішення проблем, які виникають у суспільстві. Можна прогнозувати, що поширення персональних комп’ютерів і комп’ютерних мереж зумовить масив якісно нових видів правовідносин та правопорушень, а також трансформації у сфері праворозуміння. Як мінімум, підлягає перегляду розуміння сфери предмета правового регулювання. Первинно у вітчизняній теорії права вважалося, що предметом правового регулювання охоплюються суспільні відносини, піддаються зовнішньому контролю. Однак з появою комп’ютерних мереж і комп’ютерних технологій контролювати низку відносин ззовні не є можливим. Наприклад, сучасна юриспруденція безсила перед поширенням в Інтернеті продукції, що посягає на суспільну моральність. Те, що раніше можна було вилучити з цивільного обороту, тепер неможливо заборонити у віртуальному обороті. Окрім того, можна стверджувати, що інформаційне суспільство змінює форму доступу до правової сфери, регулює новітні інформаційні відносини, встановлює правила їх розвитку так, щоб не зруйнувати інші загально визнані цінності.

Третьою ознакою трансформації права в глобалізаційному суспільстві є новітня правова політика в інформаційній сфері. У сучасних реаліях інформаційна правова політика стала однією із значущих і найбільш ефективних владних практик, що впливають на потенційний стан інституту виборів у різні владні (державні і муніципальні) структури, легітимності державної і муніципальної влади тощо. Крім того, інформаційна правова політика пов’язана і з такими негативними в юридичному, моральному та інших вимірах явищами, як “інформаційний екстремізм”, зловживання свободою слова [5, с.328] та іншими негативними явищами.

Наочною трансформацією державно-правових явищ став Інтернет, як специфічний інтерактивний засіб масової комунікації. Безпрецедентно збільшивши радіус комунікації в реальному часі, він створив умови для формування нових віртуальних зацікавлених груп, громадських організацій, коаліцій, об’єднань, які охоплюють і окрему країну, і навіть весь світ. В умовах прискорення темпів інформатизації та глобалізації Інтернет, хоча ще і не став всеосяжним, перетворився на феномен, який надає зростаючий вплив на всі аспекти життя людей в усіх куточках земної кулі, на правову систему, політику держави, владні структури.

Зауважимо, що Інтернет, зокрема інформаційно-телекомунікаційні технології загалом, сприяють все стрімкішій віртуалізації сучасного світу, що передбачає відчуження окремого індивіда від традиційних інститутів і переміщення його інтересів в сферу віртуального, де зростаюче значення має спілкування людини з образами, знаками, стереотипами. Найважливішими якісними ознаками нової віртуальної реальності є її глобальність і інтерактивність.

Віртуальний простір поступово охоплює дедалі більші сегменти повсякденного життя людей. Вже сьогодні Інтернет став незамінним інструментом реалізації численних фінансових операцій, ведення торгівлі різноманітними товарами, обміну науково-технічними досягненнями. Інтернет вже продемонстрував здібність чинити безпрецедентний вплив на свідомість людей, долаючи державні,

національні, культурні, конфесійні та інші кордони. Глобальний віртуальний простір – Інтернет – кидає виклик традиційним інститутам і механізмам правового процесу. Якщо традиційні ЗМІ працюють у режимі односторонньої комунікації між відправником інформації та її отримувачем, то комп'ютерні технології, насамперед Інтернет, дають можливість для багатосторонньої комунікації з моментальним зворотним електронним зв'язком у реальному часі. Це глобальна загальнодоступна сфера інтелектуального і культурного обміну.

Отже, четвертою ознакою трансформації права є його віртуалізація. Віртуалізація права передбачає взаємодію людини не з духовно-моральними принципами та правовими нормами, а з законодавчими, відомчими та судовими симуляціями. Під віртуальними нормами права можна розуміти масив юридичних правил поведінки, що мають спекулятивне джерело походження, відірвані від реальних суспільних відносин і не переслідують мету впорядкування суспільного життя. В епоху глобалізації світу людина занурюється у віртуальну реальність симуляцій і все більшою мірою сприймає право як ігрову сферу, усвідомлюючи її умовність, керованість її параметрів і можливість виходу з неї. Розрізнення традиційного і нового типів правопорядку за допомогою дихотомії “реальне/ віртуальне” дозволяє ввести поняття віртуалізації права як процесу заміщення інституціоналізованих практик симуляціями [6, с.87].

Висновки. З кінця минулого сторіччя в центрі пильної уваги представників різних галузей науки є проблема глобалізації та формування інформаційного суспільства. Ці процеси стали реальністю правової сфери незалежно від того, усвідомили ми це чи ще ні, а це означає зміну всієї парадигми життя: людства загалом і кожної окремої людини.

Аксіологічними проявами трансформації держави і права в умовах інформаційного суспільства є те, що розвиток науково-технічних ресурсів стає визначальним фактором економічного розвитку, встановлює вектори правової політики, є компонентом інфраструктури безпеки і геополітичного статусу країни або народу в межах світового співтовариства. Проте трансформація державно-правових явищ спричинює також антиціннісні чинники зміни правової реальності. Глобалізаційні проблеми та інформатизація суспільства деформують сталі феноменологічні категорії. Вони спричиняють зміну держави через інтенції кризи національного суверенітету, руйнацію державних кордонів та деформацію державної влади. Трансформація феномена права проявляється в аспектах видозміни доктринальних засад права, появи інноваційних сфер правового регулювання та праворозуміння, оновлення правової політики в інформаційній сфері та віртуалізація права як процесу заміщення інституціоналізованих практик симуляціями.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері вважаємо аналіз особливостей трансформації вітчизняної правової та державної владної сфери в умовах переходу до інформаційного суспільства.

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V// Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – ст.102
2. Шамхалов Ф. Собственность и власть / Ф. Шамхалов. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2007. – 412 с.
3. Stonier T. *The Wealth of information: profile of a postindustrial economy* / T. Stonier. – London, 1983.
4. Дякович О. В. Інноваційність правової глобалістики / О. В. Дякович // “Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення”: Міжнародна науково-практична конференція, м. Донецьк, 20-21 грудня 2013 р. – Д.: Східноукраїнська юридична організація, 2013. – С. 11–13.
5. Государственная власть: парадигма, методология и типология: [монография] / В. Я. Любашиц, А. Ю. Мордовцев, А. Ю. Мамычев. – Ч. II. – М.: Юрлигінформ, 2013. – 384 с.
6. Сорокин В. В. *Юридическая глобалістика: [учебник]* / В. В. Сорокин. – Барнаул: Изд-во “Азбука”, 2009. – 700 с.